

Nr 176

Utlåtande i anledning av vad i statsverkspropositionen anförts om statistik- och prognosproduktionen inom arbetsmarknadsområdet jämte motioner.

(3:e avd.)

Kungl. Maj:t har i propositionen nr 1, bilaga 13 (utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 2 januari 1970) berett riksdagen tillfälle att avge yttrande, såvitt nu är i fråga, över vad departementschefen (s. 83—84) anförst om statistik- och prognosproduktionen inom arbetsmarknadsområdet.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

1. de likalydande motionerna I: 52 av herr Österdahl och II: 59 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder för att samordna och förstärka den prognosverksamhet på arbetsmarknadens område som bedrivs på olika håll med sikte att få fram dels sådana prognoser för behovet av arbetskraft, som ger en totalbild av arbetsmarknadens behov och anger den lämpliga fördelningen mellan olika yrkesgrupper, dels rullande prognoser som underlag för snabba åtgärder inom utbildnings- och omskolningsområdet,

2. de likalydande motionerna I: 490 av fröken Stenberg och II: 560 av herr Nordstrandh m. fl. vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om åtgärder i syfte att skapa en snabbare och pålitligare arbetsmarknadsstatistik och prognosproduktion inom i första hand utbildningssektorn,

3. de likalydande motionerna I: 698 av herr Wallmark m. fl. och II: 812 av herr Wennerfors m. fl. vari hemställts att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

att Kungl. Maj:t snarast måtte vidtaga åtgärder för att anpassningen av akademisk arbetskraft till rådande arbetsmarknadsläge skall kunna underlättas, samt

att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i syfte att till utbildningsnämnderna vid de postgymnasiala utbildningsanstalterna knyta avnämarråd i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionerna,

4. motionen II: 774 av herr Johansson i Skärstad m. fl. vari hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder syf-

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1970. 6 saml. Nr 176*

tande till bättre prognosverksamhet, så att ungdomens yrkesval kan ske på säkrare grunder,

5. motionen II: 779 av fru Kristensson och herr Björkman vari anhållits att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om att ökade resurser ställs till prognosinstitutets förfogande för de uppgifter som i motionen anges.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna, i vad de angår statistik- och prognosproduktionen, från *arbetsmarknadsstyrelsen (AMS)*, *statistiska centralbyrån (SCB)*, *konjunkturinstitutet* och *1968 års utbildningsutredning (U 68)*. Se bilaga till detta utlåtande.

Utskottet. Den statliga statistiken produceras i huvudsak vid statistiska centralbyrån. Statistiska centralbyråns prognosinstituts verksamhet — inom ramen för det för budgetåret 1970/71 med ett anslag av 70 milj. kr. finansierade programmet statistik, register och prognoser — fördelas på tolv delprogram, bl. a. Arbetsmarknad, Utbildning, Yrkes- och utbildningsprognoser samt Gemensam metodutveckling, intern och extern samordning. Verksamheten delas inom delprogrammen upp i löpande verksamhet, intermittenta undersökningar och utvecklingsarbete. Statistiken produceras för olika ändamål: beskrivningar, orsaksanalys, prognoser, analys av åtgärders verkningar, uppföljning och bevakning, hjälpmedel för administration och forskning.

Arbetsmarknadsstyrelsen gör kvartalsvisa bedömningar av arbetsmarknadsläget och utvecklingen för det närmaste halvåret, specialundersökningar i samband med arbetsmarknadsundersökningarna samt andra analyser och särskilda undersökningar.

I statsrådsprotokollet (prop. 1970: 1, bil. 13, s. 53, 54 och 83) har departementschefen redovisat statskontorets förslag, ett remissyttrande och sina egna ställningstaganden i fråga om statistik- och prognosverksamheten inom arbetsmarknadsverket.

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen anfört i denna fråga.

I motionerna I: 52 och II: 59, I: 490 och II: 560 samt II: 774 har från skilda utgångspunkter förts fram förslag om riksdagens initiativ att förbättra, förstärka och samordna statistiken och prognoserna inom arbetsmarknads- och utbildningsområdet. Vidare förordas i motionen II: 779 att prognosinstitutets resurser förstärks främst för att möjliggöra en uppföljning av undersökningar som bedrivs i samarbete med 1968 års utbildningsutredning och en intensifierad utveckling av nya metoder.

De krav som framställs i de nämnda motionerna ansluter sig i allt väsentligt till de önskemål som från skilda håll riktas till statistiska centralbyrån om nya och snabbare redovisningar, kvalitetsförbättringar, samordning

m. m. av statistiken. De krav som samhällsutvecklingen ställt och ställer har också föranlett statsmakterna att avsätta ökade resurser för statistikproduktionen. Enligt centralbyråns personalredovisning i 1971 års petita har inom det inledningsvis nämnda programmet antalet anställda ökat från budgetåret 1966/67 till innevarande budgetår med 97 personer till 686 i den löpande verksamheten och med 32 personer till 82 för utvecklingsarbeten. Riksdagen har i samband med den årliga budgetbehandlingen möjlighet att med utgångspunkt i centralbyråns petita och Kungl. Maj:ts förslag göra erforderliga anslagsbedömningar i anslutning till olika delprogram eller konkreta projekt inom dessa. En allmän framställning från riksdagens sida är därför inte nu erforderlig.

Hemslällan i motionerna I: 698 och II: 812 innebär förslag om riksdagsinitiativ för att hos Kungl. Maj:t påkalla åtgärder i syfte att dels underlätta anpassningen av akademisk arbetskraft till rådande arbetsmarknadsläge, dels knyta avnämarråd till utbildningsnämnderna vid de postgymnasiala utbildningsanstalterna.

Enligt utskottets mening får motionärernas förstnämnda syfte numera i huvudsak anses tillgodosett genom de åtgärder som angetts i arbetsmarknadsstyrelsens den 29 maj 1970 antagna promemoria beträffande arbetsmarknaden för arbetskraft med längre utbildning.

De förordade avnämarråden skulle ha till uppgift att följa utbildningsnämndernas arbete och komma med förslag och synpunkter angående relationerna mellan de studerande och framtida arbetsgivargrupper. Inom det tekniska och farmaceutiska området tillgodoses nu ett liknande syfte genom de centrala utbildningsråden. Universitetspedagogiska utredningen har i sitt betänkande Den akademiska undervisningen — som nu remissbehandlas — förordat en ständig kommitté på departementsnivå med representanter för olika intressentgrupper, bl. a. statsförvaltningen, studenterna och privata arbetsgivare med uppgift att löpande överse utbildningens målfrågor. En föreslagen lokal organisation kan dock enligt utskottets mening inte anses lämplig.

Utskottet hemställer

1. beträffande statistik och prognoser inom arbetsmarknadsverket att riksdagen som sitt yttrande ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

2. beträffande en förstärkt statistik- och prognosproduktion för arbetsmarknad och utbildning att riksdagen avslår motionerna I: 52 och II: 59, I: 490 och II: 560, II: 774 samt II: 779,

3. beträffande vissa åtgärder för akademisk arbetskraft att riksdagen avslår motionerna I: 698 och II: 812 såvitt nu är i fråga,

4. beträffande till utbildningsnämnderna knutna avnämarråd att riksdagen avslår motionerna I: 698 och II: 812 i vad de ej behandlats under 3.

Stockholm den 10 november 1970

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Bohman (m), Birger Andersson (s), Fritz Persson (s), Axel Andersson (fp), Rikard Svensson (s), Ivar Johansson (cp), Mårtensson (s), Per Jacobsson (fp), Bertil Petersson (s), Bengt Gustavsson (s), Herbert Larsson (s), Nyman (fp), Rönnberg (s), Kaijser (m) och Olle Eriksson (cp) samt

från andra kammaren: herrar Karlsson i Olofström (s), Almgren (s), Bergman (s), Lindholm (s), Mattsson (cp), fröken Ljungberg (m), herrar Alemyr (s), Gustafsson i Uddevalla (s), Fagerlund (s), Andersson i Knäred (cp), Dahlgren (cp), Gustavsson i Ängelholm (s), Mundebo (fp), Westberg i Ljusdal (fp) och Wennerfors (m).

Reservationer

1. beträffande en *förstärkt statistik- och prognosproduktion för arbetsmarknad och utbildning* av herr Westberg i Ljusdal (fp).

2. beträffande *till utbildningsnämnderna knutna avnämarråd* av herrar Bohman (m), Nyman (fp), Kaijser (m), fröken Ljungberg (m) och herr Wennerfors (m) som anser att

dels det stycke i utskottets yttrande på s. 3 som börjar med »De förordade» och slutar med »anses lämplig» bort ha följande lydelse:

»Som motionärerna anför är kontakterna mellan utbildningsmyndigheterna och avnämarna av den långtidsutbildade arbetskraften nu inte tillfredsställande. Fasta kontaktmöjligheter synes därför vara erforderliga. I valet mellan institutionaliserade kontaktformer måste enligt utskottets mening de föreslagna till utbildningsnämnderna knutna avnämarråden — närmast med hänsyn till det breda lokala informationsutbytet — anses bäst tillgodose avsett syfte. Eventuella centrala kontakter behöver därför inte avstås. Utskottet tillstyrker sålunda motionerna I: 698 och II: 812 i denna del.»

dels utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

»4. beträffande till utbildningsnämnderna knutna avnämarråd att riksdagen med bifall till motionerna I: 698 och II: 812 såvitt nu är i fråga hos Kungl. Maj:t hemställer om åtgärder enligt förslaget i motionerna.»

Yttranden över motionerna

Arbetsmarknadsstyrelsen (16.6.1970)

1. AMS' program för arbetskraft med längre utbildning

I en PM, som behandlades i styrelsens plenum i slutet av maj 1970, har en redogörelse lämnats för aktuella åtgärder.

1.1 Arbetsgrupp för frågor om ungdomsarbetskraft

En särskild arbetsgrupp har upprättats inom arbetsmarknadsstyrelsens arbetsförmedlingsbyrå med uppgift att svara för frågor, som rör ungdomsarbetskraften och de arbetsmarknadsproblem, som följer med utbildningsexpansionen. Gruppen skall följa utvecklingen på arbetsmarknaden och ta initiativ eller framföra förslag för att komma till rätta med dessa arbetsmarknadsproblem.

1.2 Arbetsförmedling

För att arbetsförmedlingen skall kunna ge en tillfredsställande service åt grupperna med längre utbildning och andra grupper, vilkas förhållanden påverkas av den ökade utbildningen, pågår f n kurser i yrkesinformation för arbetsförmedlingstjänstemän.

Kurserna i yrkesinformation skall fortsätta men med en utökning av de avsnitt, som behandlar det eftergymnasiala området. Dessutom planeras påbyggnadskurser för tjänstemän, som redan genomgått kurs i yrkesinformation. Om det från resurssynpunkt blir nödvändigt, kommer universitetsorterna att prioriteras vid denna utbildning.

Arbetsförmedlingstjänstemännen kommer också att i ökad utsträckning få tjänstgöra på olika expeditioner, så att de kan ge de sökande en bred orientering om arbetsmarknaden. Dessutom kommer det att beredas tillfälle för förmedlare från län som saknar universitet att en tid få tjänstgöra på en universitetsort.

Sedan hösten 1968 har vidare arbetsförmedlingarna vid sju universitetsorter vardera en tjänsteman med huvudsaklig uppgift att ägna sig åt förmedlingsåtgärder för arbetskraft med längre utbildning. I stor utsträckning har det varit fråga om planerande och informativ verksamhet. Styrelsen kommer att fortlöpande följa behovet av personal för hithörande arbetsuppgifter.

1.3 Praktikförmedling

Praktikfrågorna för andra studerandegrupper än de tekniskt studerande kommer att ägnas ökad uppmärksamhet. I AMS' arbetsgrupp för praktikförmedlingsfrågor diskuteras f. n. en PM om utökad praktikförmedling för framför allt studerande vid de filosofiska fakulteterna. En konkret åtgärd är, att praktikförmedlingsexpeditionerna på de stora utbildningsorterna kommer att hållas öppna året runt.

Information till arbetsgivarna ingår också som ett led i styrelsens strävan

att fästa dessas uppmärksamhet på de studerandes efterfrågan på praktikarbete.

1.4 Yrkesvägledning

På kårorterna utgör de universitetsstuderande en stor andel av de rådsökande på den ordinarie yrkesvägledningsexpeditionen. För Umeå redovisades nyligen, att andelen universitetsstuderande av de rådsökande mellan 1968 och 1969 stigit från ca 15 proc. till ca 26 proc. Motsvarande beräkningar har vid olika tillfällen gjorts också på övriga kårorter, och andelen universitets- och högskolestuderande av de rådsökande har då visat sig gå upp till 25—30 proc., för Lund ända upp till 50 proc.

Kollektiv information till universitetsstuderande har tidigare endast förekommit i samband med mottagandet av de för terminen nyinskrivna och vid studentaftnar av olika slag.

I april 1969 prövades i Lund ett försök med uppsökande yrkes- och arbetsmarknadsinformation. De studerande i sex stora ämnen fick på ordinarie undervisningstid och i ordinarie undervisningsgrupp information om arbetsmarknadsfrågor, praktikfrågor och yrkesvalsfrågor mot bakgrund av den växande examinationen och utifrån det ämnesområde de studerade. Läsåret 1969—1970 har sådan information givits på samtliga kårorter.

1.5 Arbetsmarknadsutbildning

Den samarbetsgrupp mellan AMS, SÖ och arbetsmarknadens parter, som för något år sedan tog fram kursplaner för utbildning av arbetslösa tekniker, bör enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning återupprättas och utökas med representanter från UKÄ och SFS. Den bör få till uppgift att utarbeta kursplaner till kurser inom arbetsmarknadsutbildningen, som kan ge de långtidsutbildade den arbetsmarknadsanknytning, som är nödvändig.

1.6 Beredskapsarbeten

Styrelsen har också i programmet för arbetskraft med längre utbildning tagit upp frågan om beredskapsarbeten för personer med speciella svårigheter att erhålla anställning. Behovet av sådana beredskapsarbeten kommer därför kontinuerligt att uppmärksammas av den upprättade arbetsgruppen inom arbetsförmedlingsbyrån.

1.7 Inventering av nya arbetsområden

En annan väsentlig åtgärd för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för arbetskraft med längre utbildning är att undersöka, vilka nya arbetsområden som kan vara lämpliga för denna. Det blir en uppgift såväl för arbetsgruppen på styrelsens arbetsförmedlingsbyrå som för den föreslagna samarbetsgruppen för aktualisering av kursplaner att ägna denna fråga stor uppmärksamhet.

1.8 Information till arbetsgivare

Våren 1970 utgav styrelsen en skrift med titeln »Utbildning och arbetsmarknad. Information till arbetsgivare». Skriften vill ge en kortfattad översikt över 1960-talets utbildningsreformer, det nuvarande utbildningsväsendet och de förändringar som beslutats däri. Skriften har genom länsarbetsnämndernas försorg distribuerats till alla arbetsgivare, som kan tänkas anställa arbetskraft med längre utbildning.

2. Arbetsmarknadsprognoser för olika yrkes- och utbildningsgrupper

Inom arbetsmarknadsstyrelsen görs huvudsakligen kortsiktiga bedömningar av arbetsmarknadsutvecklingen för olika yrkes- och utbildningsgrupper. Dessutom företas specialundersökningar av varierande slag, som kan ligga som underlag för mera långsiktiga bedömningar.

Vid statistiska centralbyråns prognosinstitut bedrivs ett omfattande arbete, som bl. a. syftar till att få fram långsiktsprognoiser inom det rubricerade området. Genom fortlöpande kontakter med prognosinstitutet har AMS möjligheter att framföra sina synpunkter på denna prognosverksamhet.

2.1 AMS' kvartalsvisa arbetsmarknadsprognoser

Varje kvartal gör styrelsen bedömningar av det rådande arbetsmarknadsläget och utvecklingen på arbetsmarknaden för det närmaste halvåret. Dessa bedömningar bygger väsentligen på rapporter från länsarbetsnämnderna men redovisar också uppgifter från konjunkturbarometerundersökningarna för industrin, handeln, byggnadsverksamheten och skogsbruket samt annan korttidsstatistik. I ett särskilt avsnitt behandlas arbetsmarknadsutsikterna för personer inom olika yrken och med olika utbildningsbakgrund.

2.2 Specialundersökningar som utförs av AMS

Av värde för bedömningen av de mera långsiktiga utvecklingstendenserna på arbetsmarknaden är bl. a. de specialundersökningar arbetsmarknadsstyrelsen företar i samband med arbetskraftsundersökningarna. I anslutning till arbetskraftsundersökningen i februari 1970 insamlades ex. vis uppgifter om sysselsättningsförhållanden avseende hela år 1969. Liknande undersökningar har gjorts vid motsvarande tidpunkter de tre föregående åren. Såväl yrkes- som näringsgrensfördelningar har tagits fram. Vid den senaste undersökningen i februari 1970 hämtades även in uppgifter om utbildningsnivån hos de intervjuade personerna.

Under senare år har styrelsen också gjort särskilda analyser av yrkes- och näringsstrukturens förändringar över tiden. Vidare har gjorts speciella undersökningar av sysselsättningsutvecklingen inom olika branscher. De viktigaste källorna har därvid varit de reguljära arbetskraftsundersökningarna och folkräkningarna.

Statistiska centralbyrån (31.8.1970)

1 Prognosinstitutets nuvarande verksamhet

Prognosinstitutets verksamhet bedrivs enligt ett program som revideras årligen. Programmet utformas efter samråd med de utbildningsplanerande myndigheterna, arbetsmarknadsstyrelsen samt arbetsmarknadens organisationer. Dessa organ följer också arbetet löpande inom ramen för den s. k. prognosberedningen och i vissa fall inom särskilda arbetsgrupper. Samråd och samarbete i olika former förekommer dessutom med andra myndigheter, departement och utredningar.

Utredningsresultaten redovisas i allmänhet i serien »Information i prognosfrågor». Preliminära resultat, metodbeskrivningar m. m. redovisas därutöver i särskilda promemorior.

För information rörande verksamheten bifogas dels programmet för innevarande verksamhetsår, dels en förteckning över »Information i prognosfrågor». Härtill kan dock fogas följande kommentarer. (Bilagorna ej med här.)

A. Skall balanssituationen för olika yrkes- och utbildningsgrupper belysas måste utvecklingstendenserna på såväl tillgångssidan bedömas som behovssidan. Därvid är det givetvis också nödvändigt med en ordentlig kartläggning av nuläget. En betydande del av prognosinstitutets verksamhet har hittills ägnats åt nulägesbeskrivningar av olika slag samt åt att belysa arbetskraftens storleksmässiga förändring och utbildningsmässiga sammansättning.

B. Beträffande behovs- eller efterfrågeprognoser för arbetskraft av olika kategorier har ganska allmänt hävdats att sådana bör göras för hela arbetsmarknaden och för relativt breda yrkes- och utbildningsgrupper. I motionerna I: 52 och II: 59 påpekas också behovet av sådana översiktliga prognoser för hela arbetsmarknaden. Svårigheten att göra detta har hittills varit och kommer ännu några år framöver att vara bl. a. bristen på relevant information om hela arbetskraften. Först 1970 års folk- och bostadsräkning kommer att ge en någorlunda fullständig bild av befolkningens yrkes- och utbildningssammansättning.

Trots dessa svårigheter har dock institutet i samarbete med 1968 års utbildningsutredning (U 68) utfört vissa tendenskalkyler beträffande behovet av arbetskraft med — i första hand — lång utbildning. Dessa kalkyler är nu i det närmaste färdiga och materialet diskuteras f. n. inom en av utredningen tillsatt arbetsgrupp. Det är prognosinstitutets intentioner att dessa beräkningar följs upp och revideras när ny statistisk information kommer fram. Därmed läggs grunden för en rullande prognosverksamhet av det slag som efterlystes i ovan nämnda motioner. SCB har i årets petita begärt medel för bl. a. denna arbetsuppgift.

2 Kommentarer till vissa frågor som tas upp i de remitterade motionerna

SCB behandlar ej här de allmänna synpunkter på utbildnings- och arbetsmarknadsfrågorna som redovisats i motionerna eftersom prognosinstitutet i sina rapporter sökt belysa olika aspekter på dessa.

I motionerna I: 490 och II: 560 påpekas att SCB:s insamling av uppgifter om arbetsmarknaden för lärarhögskolornas elever inte fungerat väl samt att ämneslärarprognosen blivit kraftigt fördröjd. Vidare påpekas att antalet tjänster vid prognosinstitutet ej utökats sedan 1964. Med anledning härav kan SCB meddela att lärarhögskolorna numera synes redovisa uppgifter från samtliga elever på ämneslärarlinjen. Arbetet med lärarprognoser har hitintills resulterat i två rapporter om klasslärare. De fortlöpande skolreformerna, liksom bl. a. skolöverstyrelsens behov av prognoser rörande även andra lärare än ämneslärare, har tillsammans med metodiska problem bidragit till att försena arbetet på en ämneslärarprognos. Vissa preliminära resultat väntas bli klara under hösten. Det är slutligen riktigt att antalet tjänster vid prognosinstitutet inte ökat sedan 1964. SCB har dock regelbundet i petita begärt ökade resurser för prognosinstitutet.

I motionerna I: 698 och II: 812 påpekas bl. a. betydelsen av information till de studerande om arbetsmarknadsfrågor. Ansvaret för denna informationsverksamhet åvilar dock inte SCB, utan istället AMS, SÖ och UKÄ. I samband med att efterfrågan på prognosinstitutets medverkan härvid emellertid ökat har även prognosinstitutet kommit att inom ramen för sina resurser bidra till att sprida information om utbildnings- och arbetsmarknadsfrågor.

Motionen II: 774 påtalar behovet av bättre prognosverksamhet som underlag för ungdomens yrkesval. SCB har som ovan nämnts inte ansvaret för

utformningen av den yrkesvalsinformation som distribueras till eleverna inom utbildningsväsendet. I motionen II: 774 påpekas bl. a. svårigheterna för vissa kategorier av nyexaminerade att få arbete, bl. a. omnämns ingenjörerna. Med anledning härav vill SCB peka på de undersökningar som SCB fortfarande gör rörande arbetsmarknadsläget för nyexaminerade. Dessa undersökningar har, delvis tvärt emot uppgifter i pressen, visat att bland de examinerade från universitet och högskolor har civilingenjörerna haft lättare att få arbete än flertalet andra examensgrupper. Detta utesluter dock inte att vissa civilingenjörer kan ha haft svårt att få arbete på önskad ort eller med önskad lön.

I motionen II: 779 påpekas att prognosinstitutets verksamhet expanderat 1969/70 genom projekt finansierade av U 68 och att när denna verksamhet upphör verksamheten vid prognosinstitutet måste krympas. Dessa uppgifter är i princip riktiga, men genom att arbetet för U 68 delvis fortsätter under 1970/71 väntas nedskärningen av verksamheten bli mindre än vad som tidigare befarades. Prognosinstitutet kan emellertid knappast påräkna uppdrag från U 68 under 1971/72, varför en ytterligare nedskärning av verksamheten då kan bli nödvändig. I övrigt hänvisas till SCB:s petita för 1971/72 och tidigare år.

3 *Prognoser och planering*

Avslutningsvis vill SCB något diskutera prognosernas användning i utbildningsplanering och yrkesvägledning och de problem som är förknippade härmed.

Verksamheten med utbildnings- och yrkesprognoser är relativt ny i vårt land och har inte heller i något med Sverige jämförbart land någon längre tradition att bygga på. Erfarenheterna av hur prognoser skall användas i utbildningsplanering är därför ringa. Både i Sverige och internationellt pågår diskussioner om värdet av sådan prognosverksamhet och hur resultaten skall utnyttjas. Delvis är denna diskussion grundad på missförstånd beträffande prognosernas plats i planeringen. Utan att här gå närmare in på denna metoddebatt vill SCB peka på några av de mest framträdande problemen.

En sak som ofta nämns är osäkerheten i prognoserna. Det hävdas t. ex. ibland att utbildningsprognoser för att kunna utgöra underlag för utbildningsplanering måste vara så långsiktiga att de sträcker sig över en hel generations yrkesverksamma ålder, dvs ca 35 å 40 år framåt i tiden. På så lång sikt blir kvantitativa prognoser emellertid så osäkra att de blir mer eller mindre meningslösa. Den viktigaste tidsdimensionen bör därför enligt SCB:s mening vara den när ungdomarna kommer ut på arbetsmarknaden. Vad som händer sedan får lösas med andra åtgärder. Detta reducerar tidshorisonten väsentligt — hur mycket beror på utbildningstidens längd.

Ofta menar man med prognoser direkta utsagor om den kommande utvecklingen. Även om detta är ordets egentliga betydelse behöver innebörden inte uppfattas så snävt. En prognos bygger ibland på antaganden som man har kontroll över. Prognosens resultat kan ge upphov till förändringar i dessa kontrollerbara förutsättningar. Prognosen har då fyllt sin uppgift men i efterhand kan man konstatera att utvecklingen blev en annan — just därför att man ändrade förutsättningarna. Bortsett från att man över huvud taget har för litet erfarenhet av prognosers utfall så kan man inte i sådana fall dra några slutsatser beträffande prognoskvaliteten genom att jämföra prognos med utfallet.

I själva verket torde det vara en helt annan problematik än själva osäkerheten som begränsar prognosernas värde. Det är för det första fråga om hur man skall uppnå ett önskat resultat med hjälp av prognoser, dvs. vilka styrmekanismer som finns. Man brukar då här nämna två sätt att styra, nämligen genom att reglera tillströmningen till olika utbildningslinjer eller att söka påverka utbildningsvalet. Den första metoden har nackdelar som bl. a. diskuterats i U 68:s debattskrift »Högre utbildning. Funktion och struktur». Den andra metoden är svårhanterlig från den synpunkten att prognoserna har återverkningar på utbildningsvalet (feed-back-effekter) som är svåra att överblicka.

Om man å andra sidan antar att man kan göra i någon mening säkra prognoser och att man också använder dessa för att dirigera utbildningsströmmarna, dvs. har ett ganska hårt styrt utbildningsväsende, så hamnar man i en annan problematik nämligen hur och på vad sätt målen för samhällsutvecklingen skall formuleras eftersom en styrning förutsätter ett mål att styra mot. Vidare kan en sådan styrning ha återverkningar på arbetsmarknaden, bl. a. på lönebildningen.

Svårigheter av ovan antytt slag får dock inte medföra att man underlåter att göra framtidsbedömningar. Dessa måste i görligaste mån innefatta en totalbild av utvecklingen inom berörda områden. Dessa bedömningar måste tillsammans med andra avvägningar ligga i botten på all planering. Avsaknad av kvantitativ planering kan medföra anpassningsproblem på arbetsmarknaden, missbushållning med utbildningsresurser och även missräkningar och ekonomiska uppoffringar för enskilda individer.

Konjunkturinstitutet (28.8.1970)

Bättre och mer detaljerade beräkningar av den framtida efterfrågan på arbetskraft är ett självklart önskemål ur yrkesvägledningssynpunkt och för planering av utbildningsresurserna. Utgångspunkten för institutets yttrande, som skall avse motionerna i vad de angår statistik- och prognosproduktionen, har alltså varit att förbättringar på detta område vore värdefulla.

Förutsättningen för att sådana prognoser som efterlyses i motionerna skall vara användbara är att de dels är långsiktiga, dels naturligtvis någorlunda tillförlitliga. Anledningen till att de måste avse en relativt avlägsen framtida situation är, att det tar lång tid innan den av prognosen inilierade förändringen av utbildningsapparaten får effekt. Om prognosen exempelvis antyder ökat behov av arbetskraft med viss utbildning vid en bestämd tidpunkt i framtiden måste först beslut fattas om utbyggnad av utbildningskapaciteten för den aktuella gruppen. Därefter skall utbyggnaden ske, varpå intagningen av elever kan börja. Det dröjer så ytterligare — hur länge avgörs av utbildningstiden — innan utbudssituationen på arbetsmarknaden påverkas.

I motion II: 560 föreslås att statistiska centralbyråns prognosinstitut ges resurser för förbättrad statistisk produktion. Sådana förbättringar förutsätter detaljerade studier av dels arbetskraftens nuvarande faktiska fördelning på utbildningskategorier, dels den av arbetsgivarna som optimal betraktade fördelningen. Utifrån sådan information om nuläget och den rådande spänningen mellan faktisk och önskad fördelning på utbildning kan man dra slutsatser om utvecklingen framåt i tiden. Självfallet bör man i samband därmed ta hänsyn till den information om den långsiktiga planläggningen av den ekonomiska aktiviteten i stort, som kan erhållas ur framför allt långtidsutredningarna. Även efter sådana förbättringar av statistiken får

man räkna med betydande osäkerhet i långsiktsprognoserna. Detta innebär att i princip stor uppmärksamhet bör ägnas åt den prognosmetodik som skall komma till användning i olika sammanhang. Ökade resurser för metodutveckling föreslås också t. ex. i motion II: 779 under hänvisning till centralbyråns petita. I petita återfinns emellertid ingen närmare beskrivning av vad för slag metodutveckling det närmast skall röra sig om. Det är emellertid sannolikt att man vid metodutvecklingen särskilt har anledning att formulera *strategier* för utbildnings- och sysselsättningspolitiken, som kan vara påkallade med hänsyn till prognosernas osäkerhet och behovet av anpassning till en rullande framtidsbedömning. Behovet av information för sådana strategier kan i sin tur vara vägledande för satsningarna på förbättrad statistikproduktion.

Det förefaller emellertid troligt — även om en utveckling av statistik- och prognosproduktion kan öka precisionen i framtidsbedömningarna — att en hög beredskap då det gäller omskolning och vidareutbildning kommer att krävas också i fortsättningen.

1968 års utbildningsutredning (27.8.1970)

U 68 har enligt sina direktiv att ge förslag bl. a. till den högre utbildningens dimensionering och organisation under 1970-talet. Utredningens förslag kan komma att beröra också andra delar av utbildningsväsendet, t. ex. gymnasieskolan.

För sitt arbete med dimensioneringsfrågorna har U 68, som nämns i motion II: 779, igångsatt omfattande undersökningar som bedrivs i samarbete med prognosinstitutet vid Statistiska Centralbyrån. Undersökningarna avser att ge en totalbild av arbetsmarknaden. Utredningen har vidare i en debattskrift, »Högre utbildning — funktion och struktur», utgiven i juni 1969, preliminärt diskuterat bl. a. problem av det slag som de remitterade motionerna tar upp.

Frågan om utbildningens förhållande till arbetsmarknaden är mycket komplicerad. Den har varit ett centralt tema i utbildningspolitiken och arbetsmarknadspolitiken under efterkrigstiden. Trots ett omfattande prognosarbete rörande individernas efterfrågan på utbildning och samhällets behov av personer med längre utbildning har det emellertid varit långt ifrån klart vilken roll prognoser bör spela i utbildningsplaneringen.

U 68 har i sitt arbete kommit till den preliminära uppfattningen att utbildningsplaneringen bör söka delvis nya vägar. De svårtolkade erfarenheterna av prognoser, som f. ö. inte kan kompletteras med mera entydiga utländska erfarenheter, gör att det måste ifrågasättas om det överhuvud är möjligt att få en mera pålitlig prognosproduktion i den meningen att noggranna förutsägelser kan göras om den framtida utvecklingen, vilka kan ligga till grund för långsiktig planering. Bl. a. skulle detta nödvändiggöra en ingående kännedom om icke blott vårt eget lands utan även många andra länders näringslivs- och samhällsutveckling på längre sikt eller också, om mera detaljerade framtidsprognoser ändå konstruerades, att man tvingades acceptera betydande inskränkningar i den framtida handlingsfriheten inom både enskild och offentlig verksamhet. Genom organisatoriska åtgärder, av vilka några diskuterades i den i det föregående nämnda debattskriften och i den i juli innevarande år utgivna debattskriften »Högre utbildning — forskningsanknytning och studieorganisation», bör emellertid utbildningen kunna göras smidigare anpassbar till såväl de studerandes önskemål som

till efterfrågan på arbetsmarknaden. Viktiga element i en utvecklad utbildningsorganisation bör vara t. ex. en återkommande utbildning och en jämförelsevis sen definitiv yrkesinriktning samt en måttlig specialisering av utbildningen. I den nya gymnasieskolan som införs fr. o. m. läsåret 1971/72 tillämpas principer sådana som de sist nämnda. Organisatoriska åtgärder, också innefattande en utveckling av t. ex. studie- och yrkesorienteringen och arbetsförmedlingen med syfte att ge ökad beredskap hos såväl de studerande som samhället inför de skiftningar som en ständigt föränderlig arbetsmarknad företer, blir sålunda för U 68 mycket viktiga element i utbildningsplaneringen.

I en utbildningsplanering efter de linjer som nu kort skisserats kan prognoser rörande efterfrågan på utbildade och efterfrågan på utbildning få en väsentlig men delvis ny roll. U 68 har inte i sitt arbete kommit så långt att utredningen är beredd att mera i detalj ge anvisning om vad en sådan förändring kan innebära. Det syns utredningen därför alltför tidigt att nu ta ställning till frågor om prognosarbetets organisation och de resurser som bör ställas till förfogande.

På arbetsmarknaden för personer med längre utbildning har under lång tid rått en utpräglad brist på arbetskraft. Först på senare tid har på vissa sektorer bristsituationen hävts och efterträtts av tendenser i motsatt riktning. Den senaste rapporten från prognosinstitutets uppföljning av nyexaminerade ger dock inte anvisning om att ett mera avsevärt överskott skulle råda för närvarande. Den väntade kraftiga ökningen av examinerade från framför allt de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna kan dock enligt U 68 innebära att många med längre utbildning får söka arbete inom icke-traditionella yrken. Enligt utredningen bör olika vägar prövas för att ömsesidigt utbyta information mellan de studerande, arbetsgivarna och arbetsmarknads- och utbildningsmyndigheterna. Ett exempel är den informationsbroschyr riktad till arbetsgivare, som arbetsmarknadsstyrelsen nyligen utgivit (Utbildning och arbetsmarknad). U 68 vill också peka på den mera överskådliga organisation som utbildningen vid de filosofiska fakulteterna har fr. o. m. läsåret 1969/70. Ett exempel på livskraften inom detta system utgör arbetet på utbildningslinjer med teknisk yrkesinriktning om vilka universitetskanslersämbetet framlagt förslag. Nya alternativ med annan yrkesinriktning bör enligt utredningen kunna utarbetas på likartat sätt.

Frågan om utbildningens förhållande till den framtida yrkesverksamheten berör också utarbetandet av studieplaner. Även om utbildningsnämnderna fastställer lokal studieplan syns det U 68 i första hand böra övervägas om företrädare för olika yrkessektorer bör medverka i utformningen av normalstudieplanerna, dvs. inom universitetskanslersämbetet. Frågan syns emellertid inte utredningen vara av den natur att man genom särskilda föreskrifter bör föregripa utredningens kommande förslag till institutionell organisation av en framtida högskola.